

Bachelor eindwerkstuk
Begeleider: Liesbeth Wildschut
Student: Joost Segers
Studentnummer: 3866998
Inleverdatum: 16-04-2014

‘DE VRIJE WIL VAN HET VOORWERP’

EEN INTERPRETATIE VAN DE TEKSTEN OVER FENOMENEN EN
EXISTENTIES NR. 1 & [...] NR. 2 VAN DANIIL CHARMS VANUIT DE
‘METAFYSISCH EESTHETICA’

Daniil Charms

“Maar ik ben de wereld.
Maar de wereld is niet ik.
Maar ik ben de wereld.
Maar de wereld is niet ik.
Maar ik ben de wereld.
En verder dacht ik niets meer.”

(fragment uit Wijreld door Charms, 1930)

Dankwoord

‘Schrijf altijd met interesse en zie het schrijven als iets feestelijks.’¹

Het bovenstaande citaat is een raad die Daniil Charms aan zichzelf geeft in zijn ‘blauwe schrift’. Een wijze raad, maar een die niet altijd even makkelijk op te volgen is. Zo beschrijft hij, in een ander fragment in datzelfde schrift, een goed schrijfproces juist als een strijd. In zo’n strijd is het prettig om te beseffen dat je er niet helemaal alleen voor staat. Vandaar dat ik bij deze graag mijn schildknappen bedank, die er voor me waren als ik ze nodig had en die me hielpen om de strijd ook als een feestje te kunnen zien.

Allereerst wil ik mijn ouders bedanken. Met name de hulp van mijn moeder, Joke en stiefvader, Arnold bij het controleren van mijn teksten op taalfouten. Jullie complimenten waren zeer welkom op mijn feestje.

Daarnaast wil ik mijn vriendin Ita bedanken, voor haar geduld en positieve vibe als mijn feestje inkakte en donkere wolken zich samenpakten boven mijn hoofd.

Ik wil ook Peter, Wout en Kirsten van Rood Noot bedanken, voor de prettige werkkruimte waar ik te weinig gebruik van heb gemaakt, voor de verse kopjes koffie, de feedback en de gesprekken. Ik heb erg veel zin om tijdens mijn stage bij jullie verder aan de slag te gaan met die malle Daniil Charms.

Toen ik Andre Schreuders mailde met de vraag hoe ik aan een vertaling van Mir / Wijreld kon komen, reageerde hij meteen enthousiast, stuurde me zijn vertaling en een fragment uit een manuscript van hem. Ook stelde hij voor om telefonisch te sparren over de inhoud van mijn scriptie. Ik wil hem bedanken voor zijn behulpzame houding en ik hoop dat er een wederzijdse inspiratie tot stand kan komen tijdens mijn stage.

Mijn begeleider Liesbeth Wildschut wil ik bedanken voor haar begrip voor het ietwat onconventionele onderwerp van mijn scriptie en het geduld dat ze had met de tijd die ik nodig had om mijn onderwerp af te bakken en om tot een ‘operationalisering’ te komen, een term die ik niet snel zal vergeten.

---

¹ Daniil Charms, Ik zat op het dak. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 341.

Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	1
1.1 Over fenomenen en existenties nr. I en [...] nr. 2.....	1
1.2 Daniil Charms.....	1
1.3 Discours.....	2
1.4 Onderzoeksperspectief: de metafysische esthetica.....	3
1.5 Vraagstelling.....	4
1.6 Methode en operationalisering.....	4
1.7 Relevantie.....	5
1.8 Verwachtingen.....	6
2 De metafysische esthetica.....	7
2.1 De werkelijkheid an sich tonen, als rol van de kunstenaar.....	7
2.2 De zuivere orde.....	8
2.3 Charms' toegang tot de zuivere orde door vloeiend te denken.....	8
2.4 Het realisme van Charms in de traditie van de historische Russische avant-garde.....	9
3 Analyse en interpretatie.....	10
3.1 Samenvatting van Over fenomenen en existenties nr. I.....	10
3.2 Analyse en interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. I.....	10
3.3 Conclusie van de interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. I.....	12
3.4 Samenvatting van Over fenomenen en existenties nr. 2.....	13
3.5 Analyse en interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. 2.....	13
3.6 Conclusie van de interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. 2.....	14
4 Slotconclusie.....	16
Literatuurlijst.....	17
Bijlagen.....	19
Over fenomenen en existenties nr. I.....	19
Over fenomenen en existenties nr. 2.....	21
Wijreld.....	23

1 Inleiding

Voor u ligt een onderzoek naar de teksten Over fenomen en existenties nr. I en Over fenomenen en existenties nr. 2 van Daniil Charms. In hoofdstuk 1, de inleiding, zal ik beknopt iets over de schrijver, Daniil Charms vertellen. Het discours omtrent het werk van Charms komt aan bod en daarna wordt het tijd om iets over mijn onderzoeksperspectief te vertellen: de metafysische esthetica. Hierop volgt de vraagstelling en de methode en operationalisering. Ik zal de relevantie van mijn onderzoek toelichten en uiteindelijk de verwachtingen waarmee ik dit onderzoek in ga, verhelderen. Maar eerst zal ik de te onderzoeken teksten introduceren. Ik wens u veel leesplezier.

1.1 Over fenomenen en existenties nr. I en [...] nr. 2

Voor mijn onderzoek ben ik tot de keuze gekomen voor de teksten Over fenomenen en existenties nr. I en Over fenomenen en existenties nr. 2. De keuze voor deze teksten is mij ingegeven doordat ze mij geschikt leken voor onderzoek vanuit mijn interpretatiekader, de metafysische esthetica, die ik verderop in 1.3 zal toelichten. Een samenvatting van Over fenomenen en existenties nr. I en [...] nr. 2 vindt u in hoofdstuk 3, waar ook de analyse en interpretatie van de teksten plaats zal vinden. De integrale teksten vindt u op pagina 19 tot en met 22 van de bijlagen. Bijgevoegd vindt u ook Wijreld een tekst van Charms die is afgefallen om de omvang van het onderzoek in toom te houden, maar die zeker de moeite waard is om te bezien in de trant van de redeneringen van dit onderzoek. De twee korte teksten, Over fenomenen en existenties nr. I en [...] nr. 2 staan wat verhaallijn betreft los van elkaar, maar zijn wel beide gedateerd op '18 september 1934'.² ³ Gezien het feit dat de teksten gedateerd zijn, wordt over het algemeen aangenomen dat Charms zelf de teksten als afgerond beschouwde.⁴ Veel blijft echter onduidelijk, bijvoorbeeld of Charms de teksten als deel van een groter geheel had beoogd. Veel van de onduidelijkheden omtrent de redactionele aspecten van zijn werk, zijn te verklaren doordat de gedachte aan publicatie voor Charms waarschijnlijk nauwelijks een rol heeft gespeeld. Dit heeft te maken met de omstandigheden en tijd waarin hij leefde.⁵

1.2 Daniil Charms

Daniil Ivanovitsj Jovatsjov (1905 – 1942), beter bekend onder zijn pseudoniem Daniil Charms, was een Russische schrijver van toneelteksten, proza, poëzie en korte filosofische traktaten en

---

² Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 66.

³ *Ibidem*, 68.

⁴ *Ibidem*, 513.

⁵ *Ibidem*, 513.

daarbij dramaturg. Hij ging vaak opvallend gekleed, als een dandy gelijkend op Sherlock Holmes, lurkend aan een pijp.⁶ Met zijn vervreemdende en komische teksten was hij vernieuwend voor zijn tijd. Hij wordt regelmatig genoemd als een voorloper van het absurdisme, maar hij wordt ook wel eens op één lijn gezet met de dadaïsten.⁷ Tijdens zijn leven is er nauwelijks werk van hem gepubliceerd en is er slechts één toneelwerk één keer opgevoerd.⁸ Charms maakte deel uit van de OBERIOE, een van 1927 tot 1932 bestaande stroming in de historische Russische avant-garde. De OBERIOE was een vertegenwoordiger van experimentele kunst en stond hiermee haaks op het socialistische realisme dat door de staat werd opgelegd. Na een kortstondig bestaan is de OBERIOE, de laatste van de historische Russische avant-gardes, dan ook bezweken onder de druk en het censuur van het dictatoriale regime van Stalin. Charms zelf is in 1942 in een gevangenisziekenhuis overleden, mogelijk door verhongering.⁹ Het heeft tot jaren na zijn dood geduurd voordat zijn werk (her)ontdekt werd en ook in West-Europa bekendheid verwierf. Inmiddels heeft zich een wetenschappelijk en artistiek discours ontwikkeld omtrent de persoon Daniil Charms en zijn werk.

1.3 Discours

Vandaag de dag inspireert Charms verschillende kunstenaars, zoals cross-over kunstenaar Kris Verdonck en cabaretier Wim Helsen.¹⁰ Charms' toegenomen populariteit in het Nederlandse taalgebied kan worden gezien als zowel de aanzet tot, als het gevolg van de publicatie van Nederlandse vertalingen van zijn werk. Na een aantal kleinere publicaties van vertaald werk, brieven en dagboek aantekeningen verscheen in 1999 *Ik Zat op het dak*, een uitgebreidere uitgave.¹¹ Ook is er noemenswaardige academische literatuur met betrekking tot zijn werk verschenen, voorbeelden hiervan zijn *Laughter in the void [...]* geschreven door Alice Stone Nakhimovsky, *The Last Soviet Avant-Garde: OBERIU [...]* van Roberts Graham, *Daniil Kharms and the poetics of the absurd [...]* van Neil Cornwell, *Daniil Harms et la fin de l'avant-garde russe* van Jean-Philippe Jaccard en *Russian Avant-Garde and Radical Modernism [...]*, door Dennis Ioffe e.a. Een interessante alternatieve invalshoek ten opzichte van het werk van Charms biedt Andre

---

⁶ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 486.

⁷ Graham Roberts, *The Last Soviet Avant-Garde: OBERIU - Fact, Fiction, Metafiction*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 2.

⁸ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 481.

⁹ *Ibidem*, 479 – 494.

¹⁰ Z.a., 2011. <http://www.radio1.be/programmas/friedl/wim-helsen-5-daniil-charms-ik-zat-op-dak>. geraadpleegd op 31-03-2014.

¹¹ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002).

Schreuders (1967) met zijn artikelen. Een enkele is gepubliceerd in het Tijdschrift voor Slavistiek, maar er zijn er meerdere online te vinden op zijn 'blogspot'.¹²

De bestaande wetenschappelijke literatuur biedt verschillende perspectieven op het werk van Charms. Vaak wordt nadruk gelegd op de repressieve, gewelddadige leefwereld waaruit zijn werk is ontsprongen, er is gekeken naar (zwarte) humor en absurditeit in zijn werk, zoals in *Laughter in the void [...]* en in *Daniil Kharms and the poetics of the absurd*. Ook is er gekeken naar de rol van de auteur in zijn teksten en zijn relatie tot de andere Oberioeten in *The Last Soviet Avant-Garde: OBERIU [...]*. Charms wordt over het algemeen gezien als een absurdist en / of een aanverwante van de formalisten, die vinden dat de betekenis van hun teksten besloten moet zitten in de formele aspecten ervan.¹³ Toch is de historische context, de gruwelijke leefwereld van Charms, een belangrijke bron van inzicht gebleken, die de duistere lading van een aantal van zijn teksten aan het licht brengt. Ondanks de aandacht die academici aan het werk van Charms hebben besteed, blijven er veel onduidelijkheden en onbeantwoorde vragen bestaan over zijn unieke en diverse oeuvre.

1.4 Onderzoeksperspectief: de metafysische esthetica

In het manifest van de OBERIOE, verschenen in 1928, noemen de Oberioeten zichzelf '[...] de dichters van een nieuwe wereldbeschouwing en van een nieuwe kunst.' en '[...] grondleggers van een nieuwe perceptie van het leven en van de voorwerpen die het bevolken.'¹⁴ De eerste vragen die hierbij verrijzen gaan over wat die 'nieuwe wereldbeschouwing' dan inhoudt en welke relatie deze heeft met de kunst van de Oberioeten. Binnen de academische literatuur is er maar weinig aandacht geschonken aan de onsamenvattende filosofische traktaten van Charms, waarin hij deze onderwerpen behandelt. Schreuders heeft een eerste aanzet gedaan om, in het geval van Charms, zijn wereldbeschouwing en de relatie hiervan met zijn kunst te onderzoeken. De ideeën van Charms over de creatie van kunst en zijn hieraan verbonden filosofische kijk op de werkelijkheid noemt Schreuders de 'metafysische esthetica' van Charms.¹⁵ In mijn onderzoek wil ik deze metafysische esthetica uiteenzetten om haar als interpretatiekader operationaliseerbaar te maken voor de analyse en interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. I en [...] nr. 2. Een verdere uitleg over de metafysische esthetica vindt u in hoofdstuk 2 De metafysische esthetica. Het is mij in mijn discoursanalyse opgevallen, dat in eerdere interpretaties van het werk van Charms vaak de nadruk heeft gelegen op zijn gruwelijke leefwereld, of op het absurdisme in zijn teksten. Het

---

¹² Andre Schreuders, 2012. 'Charms Filosoof!' <http://daniilcharms-filosoof.blogspot.nl/>. Geraadpleegd op 11-04-2014.

¹³ Denis G. Ioffe en Frederick H. White, red. *Russian Avant-Garde and Radical Modernism: An Introductory Reader*. (Brighton: Academic Studies Press, 2012), 397.

¹⁴ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 499.

Andre Schreuders, 2012. 'Charms Filosoof!' <http://daniilcharms-filosoof.blogspot.nl/>. Geraadpleegd op 11-04-2014.

interpretatiekader van de metafysische esthetica, lijkt mij een vruchtbaar perspectief om te onderzoeken of de teksten van Charms een betekenislaag in zich dragen die verder gaat dan het representeren van een absurd wereldbeeld.

1.5 Vraagstelling

Hoofdvraag:

Welke nieuwe betekenissen legt de 'metafysische esthetica' bloot in de teksten Over fenomenen en existentie nr. 1 en Over fenomenen en existentie nr. 2 van Daniil Charms?

De deelvragen die hieruit volgen zijn:

- Wat is de metafysische esthetica?
(Hoofdstuk 2 De metafysische esthetica)
- Hoe passen de ideeën van Charms die verbonden zijn aan de metafysische esthetica binnen de traditie van de historische Russische avant-garde?
(Hoofdstuk 2 De metafysische esthetica)
- Op welke betekenissen stuiten we als we Over fenomenen en existentie nr. 1 en Over fenomenen en existentie nr. 2 benaderen vanuit het interpretatiekader van de metafysische esthetica?
(Hoofdstuk 3 Analyse & interpretatie)
- Hoe staat het perspectief van de metafysische esthetica van Charms in verhouding tot andere interpretaties van zijn werk?
(Hoofdstuk 4 Slotconclusie)

1.6 Methode en operationalisering

De gereedschappen die ik gebruik voor mijn analyse van Over fenomenen en existentie nr. 1 en [...] nr. 2 zijn voornamelijk afkomstig uit Het leven van teksten: Een inleiding tot de literatuurwetenschap van Kiene Brillenburg e.a.¹⁶ Ik zal kijken naar aspecten als paradoxen en narratieve elementen in de teksten om tot doordachte interpretaties te komen. De

---

¹⁶ Kiene Wurth Brillenburg en Anne Rigney, red. Het leven van teksten: Een inleiding tot de literatuurwetenschap. (Amsterdam: Amsterdam Universit Press, 2008).

onderzoeksmethode die ik hiervoor hanteer, is een gereviseerde hermeneutische benadering van literatuur, die overlap kent met de visie van Hans-Georg Gadamer op de interpretatie van kunst.¹⁷ Dit wil zeggen dat ik er vanuit ga dat er geen 'ware betekenis' van een tekst bestaat die je zou kunnen vinden door deze 'juist te interpreteren'. In plaats hiervan ga ik er, in lijn met Gadamer, vanuit dat een tekst tot leven komt in de 'dialogue tussen tekst, context en interpreter', waarbij het interpretatiekader van de interpreter een sturende werking heeft.¹⁸ Naar mijn idee sluit deze benadering het beste aan bij het doel van mijn onderzoek en heeft ze de grootste potentie om iets zinnigs te zeggen over een tekst zonder een eenduidige claim te leggen op zijn betekenis.

Mijn onderzoeksmethode veronderstelt een aantal aannames met betrekking tot de status van een tekst, de status van een auteur en de status van een interpretatie. Hoewel ik uitga van de metafysische esthetica, die is geïnspireerd op ideeën die impliciet en expliciet te vinden zijn in het werk van Charms, ben ik niet op zoek naar een 'juiste' interpretatie die te vinden zou zijn in de 'bedoeling' van Charms. De schijnbare autoriteit van de auteur met betrekking tot de betekenis van zijn tekst is immers ontmanteld door onder andere Barthes met zijn publicatie *Death of the author*.¹⁹ Desalniettemin ben ik in de veronderstelling dat de voorkennis die de metafysische esthetica biedt, kan leiden tot een interessante gefundeerde interpretatie die bij kan dragen aan de rijkdom aan interpretaties van het werk van Charms. Zowel waar de interpretatie het verwachtingspatroon van de metafysische esthetica ondersteunt als waar deze frictie veroorzaakt, kan dit leiden tot hernieuwd inzicht in het werk van Charms. Idealiter leidt mijn onderzoek tot een gegronde, eigen interpretatie van de te analyseren teksten, met respect voor de historische context, maar ook voor de autonome waarde van de teksten. Door mijn aandacht te laten sturen door het interpretatiekader van de metafysische esthetica, hoop ik een nieuw licht te werpen op het werk van Charms. Het gaat hierbij niet om de juistheid of onjuistheid van de metafysische esthetica en ook niet om de 'ware' intenties van Charms. Het gaat mij erom, middels een hermeneutische analyse, een interessante betekenislaag van de tekst bloot te leggen. Door het interpretatiekader van mijn zoektocht aan te geven, licht ik toe hoe men mijn onderzoek kan lezen: namelijk als een onderbouwde interpretatie van *Over fenomenen en existenties nr. 1* en *Over fenomenen en existenties nr. 2* die een lezer van het werk van Charms een kijk biedt op zijn werk, die hij anders wellicht niet zo snel zou vinden.

---

¹⁷ Brillenburg, Kiene Wurth en Rigney Ann, red. *Het leven van teksten: Een inleiding tot de literatuurwetenschap*. (Amsterdam: Amsterdam Universit Press, 2008), 261-289.

¹⁸ *Ibidem*, 287.

¹⁹ Barthes, Roland. 1977. 'The Death of the Author' www.deathoftheauthor.com. Geraadpleegd op 12-4-2014.

1.7 Relevantie

Het doel van mijn onderzoek is, om aan de hand van de metafysische esthetica, betekenissen bloot te leggen in het werk van Charms die tot nog toe onaangeroerd zijn gebleven. Hiermee hoop ik een nieuw relevant perspectief te bieden op de teksten van Charms, om toe te voegen aan het discours omtrent zijn werk en dat van de OBERIOE. Uiteindelijk moet dit onderzoek een aanvulling zijn van het kleurenpallet aan perspectieven op en interpretaties van het werk van Charms. Op die manier hoop ik recht te doen aan de rijkdom die de teksten van Charms in zich dragen. Ik hoop dat men, na het lezen van dit onderzoek, nieuw inzicht heeft verkregen in Over fenomenen en existenties nr. 1 en [...] nr. 2. En dat men het perspectief van de metafysische esthetica als een vruchtbaar interpretatiekader acht om ook andere werken van Charms, zelf vanuit dit perspectief te benaderen. Hoe relevant het perspectief is, zal waarschijnlijk per tekst verschillen. Het nieuwe perspectief en de inzichten die dit onderzoek kan bieden, zijn een meerwaarde voor academici, kunstenaars en anderen met een interesse in het werk van Charms en de OBERIOE.

1.7 Verwachtingen

Ik verwacht met mijn onderzoek nieuw licht te werpen op een aantal van Charms' teksten. In plaats van eerdere interpretaties, die ervan uitgaan dat de teksten van Charms enkel onlogisch, absurd of betekenisloos geschreven zijn met een duister, komisch resultaat, denk ik aan te tonen dat een aantal teksten van Charms ook te interpreteren is als een poging om een a-logische wereld te presenteren. Dit in tegenstelling tot het representeren van een onlogische wereld. Dat wil zeggen dat Charms de wereld probeert te tonen zoals hij is, ontdaan van de vervormingen van de menselijke logica. Hierbij verwacht ik dat het ontregelen van de dagelijkse logica te vinden is als literaire strategie in de te interpreteren teksten. Met als mogelijke gedachte om de 'werkelijke objecten' bloot te leggen in hun 'zelfstandige existentie': los van hun dagelijkse verbanden, los van literaire connotaties, los van alles wat de mens in zijn perceptie aan de werkelijkheid toevoegt.

2 De metafysische esthetica

De term 'metafysische esthetica' is niet afkomstig van Charms zelf, maar omvat de poging van Schreuders om het denken van Charms omtrent de creatie van kunst uiteen te zetten: Welk (filosofisch) wereldbeeld hing Charms aan? Wat wilde hij bereiken met zijn kunst? En welke strategieën paste hij toe om dit te bewerkstelligen? Charms heeft geen lijstje met regels en basisprincipes van waaruit hij zijn kunst maakte achtergelaten en al zou hij zo'n lijstje hebben gehad, dan heeft hij zich er zeker niet strak aan gehouden. Dat blijkt wel uit de diversiteit en ambiguïteit van zijn teksten. Wat er omgaat in het hoofd van een kunstenaar is onmogelijk te achterhalen en bovendien verdienen artistieke producten een autonome status, los van hun maker. Toch is het, in het geval van Charms, niet zo dat er niets interessants te zeggen valt over de ideeën die hij had met betrekking tot de creatie van kunst. Bronnen hiervoor zijn het OBERIOE manifest, brieven die hij verstuurde en een aantal filosofische traktaten die hij schreef. Schreuders heeft deze bronnen geïnterpreteerd en laat de ideeën die hij hieruit destilleerde samenkomen in zijn notie van de metafysische esthetica van Charms. Deze term, metafysische esthetica, zal ik overnemen. Ik zal belangrijke elementen uit Schreuders' benadering behandelen om in te kunnen zetten als interpretatiekader.

2.1 De werkelijkheid an sich tonen, als rol van de kunstenaar

Een eerste aanwijzing met betrekking tot Charms' esthetische ideeën kunnen we vinden in de naam van zijn kunstenaarsgroep, OBERIOE: een afkorting die, in vertaling, staat voor 'Vereniging voor Reële kunst'.²⁰ Blijkbaar wilde hij 'reële' kunst maken, iets dat hij afzet tegen kunst die dus niet reëel is. Reëel moeten we hier echter niet lezen als een afgeleide van het traditionele realisme, de kunst van de Oberioeten heeft hier immers weinig mee van doen. Het realisme van de Oberioeten, zullen we zien, is juist wel in verband te brengen met opvattingen van Schopenhauer over de werkelijkheid en de taak van de geniale kunstenaar om de metafysische werkelijkheid aanschouwelijk te maken.

Schreuders geeft aan dat het Charms gaat om 'het kennen van de werkelijkheid, [...] [en] de zuivere orde.'²¹ Die zuivere orde, zoals Charms het zelf noemt, zou namelijk te kennen zijn via de creatie.²² De ware betekenis van het object, die Charms 'de vrij wil van het voorwerp' noemt, staat

---

²⁰ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 505.

²¹ Andre Schreuders, 2012. 'Charms Filosoof!' <http://daniilcharms-filosoof.blogspot.nl/>. Geraadpleegd op 11-04-2014.

²² *Ibidem*.

volgens hem '[...] buiten de betrekking tussen het voorwerp en de mens' en 'enkel ten dienste van het voorwerp zelf'.²³

Concluderend, kan je stellen dat de creatie van kunst voor Charms te maken heeft met het tonen van de werkelijkheid zoals hij is buiten de perceptie van de mens. Hiermee onderscheidt het realisme van Charms zich van het traditionele realisme, dat zich juist richt op de werkelijkheid zoals zij zich aan onze zintuigen toont. Charms maakt dus een onderscheid tussen de werkelijkheid zoals zij op zichzelf is, los van de menselijke perceptie en de werkelijkheid zoals mensen hem ervaren. Schreuders maakt een link met de notie van het 'ding an sich' zoals deze geïntroduceerd is door Kant.²⁴

2.2 De zuivere orde

Kant betoogde dat de 'werkelijkheid an sich' niet kenbaar is, omdat de mens beperkt is door zijn kenvermogens. Volgens Kant kan de mens de werkelijkheid slechts ervaren binnen de menselijke denkkaders van ruimte, tijd en causaliteit.²⁵ Schreuders maakt daarbij ook een koppeling met Schopenhauer. Schopenhauer verzet zich tegen een groot deel van de filosofie van Kant, maar hij neemt ook een aantal zaken over, zij het met een eigen invulling. Zo ook de dichotomie van de werkelijkheid an sich tegenover de werkelijkheid zoals deze past binnen de menselijke ervaring. Volgens Schopenhauer is de werkelijkheid an sich echter niet totaal onkenbaar, zoals Kant beweerde. Hij stelt dat we, onder andere middels de esthetische ervaring, toegang hebben tot de werkelijkheid an sich.²⁶ In mijn interpretatie volgt Charms diezelfde gedachtegang en wil hij de werkelijkheid an sich, die hij de zuivere orde noemt, aanschouwelijk maken voor zijn publiek. Maar hoe krijgt hij zelf toegang tot de zuivere orde?

2.3 Charms' toegang tot de zuivere orde door vloeiend te denken

Hoe Charms in staat is om de werkelijkheid waar te nemen zoals hij is, in zijn zuivere orde, verklaart hij in zijn tekst Elf stellingen van Daniil Ivanovitsj Charms.²⁷ De tekst is een korte verhandeling waarin Charms elf ogenschijnlijk vreemde stellingen poneert waartussen de onderlinge verbanden niet meteen duidelijk zijn. In deze verhandeling beweert Charms dat hij vloeiend denkt, iets wat hij tegenover het logisch denken zet. Schreuders schrijft hierover:

---

²³ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 27.

²⁴ Andre Schreuders, 2012. 'Charms Filosoof!' <http://daniilcharms-filosoof.blogspot.nl/>. Geraadpleegd op 11-04-2014.

²⁵ Roger Scruton, *Kant*. Vert. Tjalling Bos (Rotterdam: Lemniscaat, 2000).

²⁶ *Ibidem*, 88.

²⁷ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 25-26.

‘Als we in ons dagelijks leven de wereld bekijken, zien we niet de wereld, maar onze ordening van de wereld. Wat we zien, is een voorstelling die door onze logica geordend is. Ons logisch denken onderscheidt de objecten van elkaar zodat we ze waarnemen. Echter het laat niet de voorwerpen zelf zien, maar alleen die eigenschappen, waarin het voorwerp zich onderscheidt van de overige werkelijkheid.’²⁸

In plaats van de dagelijkse voorstelling van de werkelijkheid, die geordend is door onze logica, zegt Charms dat hij, door vloeiend te denken, een werkelijkheid waarneemt die niet door de logica vervormd is: de zuivere orde. In die zuivere orde zou hij een werkelijkheid waarnemen die losstaat van de logica van de menselijke kenvermogens. Met het wegnemen van tijd, ruimte en causaliteit, verdwijnt het onderscheid tussen alle objecten en subjecten dat gevormd wordt door onze kenvermogens. Wat overblijft is een a-logische al-eenheid, de zuivere orde. Hierin is het dat ‘de vrije wil van het voorwerp’ zich volgens Charms manifesteert.²⁹

2.4 Het realisme van Charms in de traditie van de historische Russische avant-garde

Het ‘realisme’ van Charms en de OBERIOE staat niet op zichzelf en is te zien als een uiting die past binnen de traditie van de historische Russische avant-garde. De vernieuwingsdrift en de nadruk op irrationaliteit zijn terug te vinden bij verschillende kunstgroeperingen vanaf de futuristen.³⁰ Maar ook de nadruk op het ‘realisme’ in de kunst dat een nieuwe betekenis krijgt, is te vinden bij bijvoorbeeld de suprematisten, waarvan Malevich een bekend voorbeeld is.³¹ Charms had overigens schijnbaar goede contacten met Malevich.³² Het past binnen de traditie van de historische Russische avant-garde om je af te zetten tegen de ‘misleidingen’ van het ‘klassieke’ realisme.³³

Een belangrijk verschil met de algemene tendens in de historische Russische avant-garde is de bijzondere rol die Charms aan kunstenaars lijkt toe te dichten. Stromingen als de constructivisten probeerden juist de rol van de kunstenaar te bagatelliseren.³⁴ De notie van een ‘geniale kunstenaar’ die Charms lijkt aan te hangen, wijst eerder terug naar de romantiek.

---

²⁸ Andre Schreuders, 2012. ‘Charms Filosoof!’ <http://daniilcharms-filosoof.blogspot.nl/>. Geraadpleegd op 11-04-2014.

²⁹ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 27–29.

³⁰ Alice Stone Nakhimovsky, *Laughter in the Void: An introduction to the writings of Daniil Kharms and Alexander Vvedenskii*. (Wenen: Wiener Slawistischer Almanach, 1982), 5–6.

³¹ Alex Danchev, red. *100 Artists’ Manifestos: From the Futurists to the Stuckists*. (Londen: Penguin, 2011), 105–125.

³² Carrick, Neil. ‘Daniil Kharms and the Art of Negation’ *Review. The Slavonic and East European Review*, Vol. 72, Nr 4 (Okt., 1994), 626.

³³ Denis G. Ioffe en Frederick H. White, red. *Russian Avant-Garde and Radical Modernism: An Introductory Reader*. (Brighton: Academic Studies Press, 2012).

³⁴ Alex Danchev, red. *100 Artists’ Manifestos: From the Futurists to the Stuckists*. (Londen: Penguin,

3 Analyse & interpretatie

In dit hoofdstuk zal ik aanvangen met de analyse en interpretatie van respectievelijk Over fenomenen en existenties nr. 1 en Over fenomenen en existenties nr. 2. Ter begeleiding bij dit hoofdstuk kan het behulpzaam zijn om door te bladeren naar kopieën van de integrale teksten, die bevinden zich in de bijlagen op blz. 19-20 en 21-22. Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd: Per tekst begin ik met een samenvatting, dan vervolg ik met een analyse van de tekst en een interpretatie aan de hand van de metafysische esthetica en ik eindig met een deelconclusie.

3.1 Samenvatting van Over fenomenen en existenties nr. 1

Over fenomenen en existenties nr. 1 vangt aan met de mededeling dat de schilder Michelangelo op een hoop bakstenen gaat zitten en begint te denken. Als Michelangelo zijn hoofd opheft ziet hij een haan. De haan loopt weg en Michelangelo gaat naar zijn vrouw. Onderweg komt hij Komarov tegen en ze hebben een gesprek met een stem vanuit de hemel over een bal. Aan de hemel tekent zich een enorme lepel af en de mensen verstoppen zich in hun huizen. De verteller haalt een herinnering op over de verschijning van een komeet. En vervolgens gaat de verteller in op een theorie van een huisgenoot, die beweert dat alles uit rook bestaat. De verteller is het niet met de theorie eens. Van de theorie komen we weer terug bij Michelangelo die een haan zag. Michelangelo kwam volgens de verteller tot de conclusie dat de haan niet bestond. Na een korte onenigheid met zijn vriend hierover gaat Michelangelo terug in 'diezelfde pose' op een hoop bakstenen zitten. De tekst eindigt met 'Einde.' Waarop enkel nog de datering '18 september 1934' en de signatuur 'Daniil Dandan' volgen.³⁵

3.2 Analyse en interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. 1

Allereerst valt op dat de plot erg chaotisch in elkaar zit. Gebeurtenissen volgen elkaar niet op een causale, gebruikelijke verhalende manier op. Handelingen, zoals Michelangelo die zijn riem opzij gooit, worden daarbij niet psychologisch gemotiveerd. En objecten en gebeurtenissen worden plotseling, zonder enig aanwijsbaar verband binnen de verhaalwereld, geïntroduceerd. Daarnaast worden er harde schakels gemaakt in het vertelperspectief. We volgen Michelangelo en abrupt wordt dit onderbroken door een herinnering van de verteller. Door de chaotische structuur in het verhaal wordt een lineaire blik op het verloop van de gebeurtenissen geproblematiseerd. Daarbij ondermijnt het de schijnbare causaliteit die het alledaagse denken van mensen kenmerkt. Door

---

2011), 219-222.

³⁵ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 65-66.

Michelangelo te laten eindigen in dezelfde pose als die hij aan het begin van het verhaal inneemt ontstaat er de indruk van een cyclische structuur. Deze wordt echter doorbroken doordat de verteller het einde inluidt, simpelweg met het woord 'Einde'.

De titel van de tekst is het eerste wat van belang is wanneer wij hem benaderen vanuit de metafysische esthetica. 'Over fenomenen en existenties' zegt niet alleen mogelijk iets over het thema van de tekst, maar het maakt ook een onderscheid tussen fenomenen en existenties. 'Fenomenen' wijst op de werkelijkheid zoals een subject deze met zijn zintuigen ervaart en 'existenties' op het zijn van objecten op zichzelf. Dit kunnen we herleiden tot de werkelijkheid an sich (existenties) en de werkelijkheid zoals deze door mensen ervaren wordt (fenomenen). Wanneer we kijken naar waar in de tekst een subject een zintuiglijke relatie aangaat met een object als fenomeen, komen we als eerste bij de haan terecht. Als we de metafysische esthetica volgen, dan kunnen we er extra gewicht aan ontlenuen dat de haan zich als fenomeen toont in de perceptie van een groot kunstenaar als Michelangelo. Het zou namelijk in de gedachtegang van de metafysische esthetica mogelijk zijn dat de schilder Michelangelo ons toegang kan bieden tot de werkelijkheid an sich, de zuivere orde. De haan kijkt eerst Michelangelo aan en vervolgens ziet Michelangelo de haan. Op het moment dat Michelangelo zich de ogen uitwrijft is de haan echter weggelopen. Of Michelangelo de haan weg heeft zien lopen is onduidelijk. Michelangelo gaat iets anders doen en pas tegen het einde van het verhaal komen we terug bij Michelangelo en de haan. De tijd waarin geschreven is, verandert van tegenwoordige naar verleden tijd. De verteller komt met de mededeling dat 'Men zegt dat een beroemde schilder naar een haan keek. Hij keek en keek en kwam tot de conclusie dat de haan niet bestond.'³⁶ Hier brengt de verteller ons in verwarring. Blijkbaar manifesteerde de haan als fenomeen zich visueel in het bewustzijn van Michelangelo, maar kwam hij toch tot de conclusie dat de haan niet bestond. Vervolgens vertelde Michelangelo hierover aan een vriend, maar die lacht hem uit. 'Hoe kan dat nou [...]' zegt de vriend '[...]als [...] ik hem duidelijk kan zien[...]'. De kunstenaar lijkt hier een onderscheid te maken tussen het fenomeen: het zien van de haan en zijn existentie: het bestaan van de haan. Een onderscheid dat zijn vriend niet kan maken, met als gevolg dat de kunstenaar wordt uitgelachen. Waarom Michelangelo tot de conclusie komt dat de haan niet bestaat, wordt wellicht duidelijker als we kijken naar een fragment in de tekst net voor we terugkeren bij Michelangelo en de haan. Hier geeft de verteller iets bloot over zijn kijk op de aard van de werkelijkheid, al lijkt hij niet erg zeker van zijn zaak te zijn.

---

³⁶ Daniil Charms, Ik zat op het dak. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 66.

‘[...] Nikolaj [...] heeft een theorie dat alles uit rook bestaat. Maar volgens mij bestaat niet alles uit rook. Misschien bestaat er wel helemaal geen rook. Misschien bestaat er helemaal niets. Bestaat er slechts een indeling. Maar misschien bestaat ook deze indeling niet. Moeilijk te zeggen.’³⁷

De verteller lijkt in zekere zin tot eenzelfde soort conclusie te zijn gekomen als Michelangelo. Als er niets bestaat, dan bestaat de haan dus ook niet. Als we dit ‘niets’ lezen als de alogische al-eenheid van de zuivere orde, dan klopt het dat het object dat de haan is, niet als een individueel object bestaat. Wanneer we de kenvermogens zouden uitschakelen, gaan individuele objecten immers op in de zuivere orde. Michelangelo heeft hier als kunstenaar een diep inzicht waar de leek niet bij kan komen. Zijn vriend verwacht het fenomeen van de haan met zijn existentie. De opmerking dat er misschien slechts een indeling bestaat, zou overigens kunnen verwijzen naar de indeling die geconstrueerd wordt door onze kenvermogens, of naar de indeling van de 5 verschillende betekenissen die Charms aan voorwerpen toekent in Voorwerpen en figuren, ontdekt door Daniil Ivanovitsj Charms.

Andere fenomenologische verschijningen in het verhaal zijn de bal, de enorme lepel en de komeet. Hierbij zal men vooral de existentie van de lepel in twijfel trekken, terwijl de mensen hiervoor wel op de vlucht slaan. Zowel de lepel als de bal zijn uit hun functionele verband gerukt. Naar mijn interpretatie is de hemelverschijning van de lepel, in samenhang met de stem vanuit de hemel, echter beter te verklaren in het licht van Charm’s beweerde belangstelling voor wonderen. Hoe dan ook valt op dat het onderscheid tussen de fenomenen en existenties niet voor iedereen in het verhaal even makkelijk te maken is.

3.3 Conclusie van de interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. I

Het chaotische plot van Over fenomenen en existenties nr. I zit vol abrupte wendingen, oorzaak en gevolg lijken zoek en het geheel kan een desoriënterende werking hebben. Waar de eerste helft van het verhaal een sterkere beeldende kwaliteit heeft, lijkt de alinea waarin de verteller iets blootgeeft over zijn blik op de aard van de werkelijkheid van groot belang om de tekst als geheel te kunnen invoelen of begrijpen. Dit is dan ook het tekstfragment waar de duidelijkste link met de metafysische esthetica lijkt te liggen. Het gebruik van de metafysische esthetica als zoeklicht om de tekst te interpreteren, heeft als resultaat dat de we het fenomeen en de existentie van de haan in het verhaal los kunnen koppelen van elkaar en hier de belangrijkste betekenis van het verhaal aan verbinden. De rommelende stem uit de hemel en de hemelverschijning van een enorme lepel lijken minder duidelijk te koppelen aan de metafysische esthetica.

---

³⁷ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 66.

3.4 Samenvatting van Over fenomenen en existenties nr. 2

In Over fenomenen en existenties nr. 2 wordt in de eerste zin een fles wodka geïntroduceerd. In de tweede zin komt hier een personage bij, Nikolaj Ivanovitsj Serpoechov. Volgens de vertellers vindt Nikolaj het zichtbaar aangenaam dat het om 'spiritualiën' gaat. De volgende mededeling is dat er achter Nikolaj Ivanovitsj niets is, zelfs geen luchtledige ruimte of wereldether, hoewel er wel een kast staat. Dit ondanks dat 'men' zich dat onmogelijk kan voorstellen. We gaan terug naar Nikolaj, die nu de fles met drank naar zijn neus beweegt en eraan ruikt. De vertellers voegen aan de eerdere mededeling toe dat ook vóór Nikolaj en 'überhaupt om hem heen', niets is. De lezer wordt gevraagd zich voor te stellen dat Nikolaj in de fles kijkt, hem aan zijn lippen zet, de fles achterover kiept en leeg drinkt. Nu blijkt ook binnen in Nikolaj niets te bestaan. De vertellers beweren dat, hoewel Nikolaj heeft kunnen bestaan, hij tegelijkertijd niet heeft bestaan en niet bestaat. De tekst vervolgt 'U zult vragen: en hoe zit het met de fles [...]?' en verderop 'Maar waar is de drank?'. Hier verliezen wij ons, volgens de vertellers, in gissingen. De dialoog zet zich voort met de stelling dat als er noch binnen, noch buiten Nikolaj iets bestaat, dat de fles dan dus ook niet bestaat. 'Binnen of buiten wat?' is de vraag die daarop volgt. 'Hier komen we vast te zitten' volgens de vertellers. Ze besluiten het verhaal met 'Tot ziens.' De datering volgt, '18 september 1934', ditmaal zonder signatuur.³⁸

3.5 Analyse en interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. 2

Als de interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. I met behulp van de metafysische esthetica ons iets zegt over de thematiek die met de titel verbonden is, dan zou het in de lijn van de logica liggen als er overeenkomsten te vinden zijn met de thematiek van Over fenomenen en existenties nr. 2.

Als we de plot en het verhaal van Over fenomenen en existenties nr. 2 vergelijken met [...] nr. I dan zien we dat deze in het geval van [...] nr. 2 een stuk rechtlijniger en overzichtelijker zijn. Na het introduceren van de fles wodka en Nikolaj, wisselen fragmenten waarin Nikolaj achtereenvolgens dampen inademt, de fles wodka naar zijn neus beweegt en de fles leegdrinkt af met fragmenten waarin zijn bestaan en dat van zijn omgeving stapje voor stapje worden gedemonteerd. Als de fles leeg is en de vertellers bij het punt nul van het gelijktijdige bestaan en niet bestaan van Nikolaj belanden, neemt de tekst een nieuwe wending. De vertellers gaan in dialoog met de lezer, waarbij ze de lezer kritische vragen in de mond leggen met betrekking tot de voorafgaande gebeurtenis. Als de dialoog vast lijkt te lopen in 'gissingen' en 'we' niet weten wat we ervan moeten zeggen, sluiten de vertellers het verhaal af met 'Tot ziens.'

---

³⁸ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 67-68.

Terugkerend bij de fenomenen en existentieën, vinden we het personage Nikolaj en de fles wodka die zich als fenomeen aan Nikolaj toont. Hierbij wordt vermeld dat het om 'spiritueuze drank' gaat. Het gebruik van het woord 'spiritueuze drank' en later ook 'spiritualiën' valt bijzonder op in dit korte verhaaltje. Definities van 'spiritualiën' variëren tussen filosofische, religieuze en alcoholische.³⁹ Wanneer we deze definities naast elkaar laten bestaan ontstaat er een gelaagdheid in de tekst. Voordat de fles wodka leeg is, zou je kunnen zeggen dat Nikolaj de fles en de inhoud aan een klein fenomenologisch onderzoek onderwerpt. Hij ademt de dampen in, wat hem een aangenaam gevoel geeft, hij ruikt eraan, kijkt ernaar en -als het ultieme fenomenologische experiment- drinkt hij de fles leeg. Juist het fragment hierna, komen de vertellers tot het punt van de totale ontkenning van het bestaan van alles binnen en buiten Nikolaj. Als je de nectar van de filosofie of religie drinkt, of in een alcoholische staat van geest komt, zou je tot het inzicht kunnen komen dat alles zowel buiten als binnen jezelf tegelijkertijd wel en niet bestaat. In de metafysische esthetica vinden we het zelfde inzicht. Als we er vanuit gaan dat de fles wodka een concept is dat ontstaat in de menselijke kenvermogens, aan de hand van de fenomenologische indrukken die de fles en de wodka ons bieden, dan moeten we tot de conclusie komen dat de fles wodka niet bestaat. Tegelijkertijd bestaat diezelfde fles wodka in de werkelijkheid op zichzelf wellicht wel, alleen niet als de concepten fles en wodka. Het is het onvermogen van de kenvermogens, dat ons beperkt in het aanschouwen van deze zaken los van de concepten die wij hier zelf aan toevoegen. De dialoog die zich na dit inzicht ontspint, lijkt met name te gaan over de paradoxale gedachten van het wel en niet bestaan van objecten. Eerder in de tekst wordt al aangegeven, dat ons gevraagd wordt om ons iets voor te stellen dat wij ons onmogelijk kunnen voorstellen. Het is dan ook niet zo vreemd dat de hypothetische vragen van de lezer stranden in gissingen en de dialoog vast komt te zitten. Met redeneren en rationaliteit komen we er immers niet uit. De enige manier om dit metafysische inzicht te vergaren is het tot je nemen van de spiritualiën.

3.6 Conclusie van de interpretatie van Over fenomenen en existentieën nr. 2

Er wordt in Over fenomenen en existentieën nr. 2 een wereld geschetst, die op het moment van zijn ontstaan begint uit elkaar te vallen, tot aan het punt van zijn totale ontbinding. De ontbinding die samenvalt met het leegdrinken van de fles met spiritualiën. De vragen die de lezer in de mond gelegd krijgt, vinden vervolgens geen antwoord. Zonder antwoorden, maar met eigenlijk alleen nog maar meer vragen over het paradoxale wel en niet bestaan van Nikolaj en de fles, wordt met 'tot ziens' afscheid van de lezer genomen. In het gelijktijdig wel en niet bestaan van de objecten en in dit geval ook het subject (Nikolaj), vinden we de verbinding met Over fenomenen en existentieën nr. I en ook die met de metafysische esthetica. De fles wodka wordt als fenomenologisch construct getoond. Nikolaj kan immers de fles wodka niet zien, ruiken en proeven zonder het besef dat het

---

³⁹ Z.a., Encyclo. www.encyclo.nl/begrip/spiritualien. Geraadpleegd op 11-04-2014.

hier om een fles wodka gaat. Het bestaan van de fles wordt vervolgens echter ontkent. De lezer krijgt een paradoxale gedachte voorgeschoteld. Wanneer we proberen te komen tot een begrip van het vacuüm van de 'afwezigheid van elke aanwezigheid' lopen we vast bij de grenzen van ons kenvermogen. De vraag 'binnen en buiten wat' er dan 'niets' bestaat valt terug op de onvermijdelijke drang tot indeling, die ook in Over fenomenen [...] nr. I opspeelde. Een drang die lijnrecht tegenover het 'vloeiend denken' staat.

4 Slotconclusie

Dit onderzoek begon met de vraag welke nieuwe betekenissen de ‘metafysische esthetica’ blootlegt in de teksten Over fenomenen en existenties nr. I en [...] nr. 2. De verwachting hierbij was dat de metafysische esthetica, als interpretatiekader, iets bloot zou leggen in de te interpreteren teksten, dat te maken heeft met een poging om de werkelijkheid te aanschouwen ontdaan van menselijke logica. Ik heb, tegen het einde van hoofdstuk 2, betoogd dat het ‘realisme’ van Charms niet los te zien is van de traditie van de historische Russische avant-garde. De analyse en interpretatie van Over fenomenen en existenties nr. I en [...] nr. 2 hebben aangetoond dat de metafysische esthetica een bron van inzicht biedt in deze teksten, waarbij betekenissen blootgelegd worden die voorbij gaan aan de representatie van een onlogische, absurde, gewelddadige werkelijkheid. Hiermee verschilt mijn interpretatie van bijvoorbeeld de interpretatie die Neil Cornwell aanhangt in Daniil Kharms and the poetics of the absurd [...]. Bovendien kan de paradox die wordt uitgewerkt in de analyse van Over fenomenen [...] nr. 2 met betrekking tot het wel en niets bestaan, worden gezien als een strategie om de lezer in conflict te brengen met het onvermogen van zijn kenvermogens. De metafysische esthetica heeft daarbij ook een nieuw licht geworpen op het thema ‘verdwijning’ in het werk van Charms. Naast academici die verbanden zoeken met verdwijningen die plaatsvonden onder het regime van Stalin, zijn er ook academici die de nadruk leggen op de filosofische betekenislaag van het werk van Charm, zoals Schreuders. De uitkomst van dit onderzoek, kan worden gezien als een aanbeveling om die ingeslagen weg voort te zetten, parallel aan andere perspectieven op het werk van Charms. Bovendien, is het een ode aan de veelzijdigheid en kracht van een aantal teksten van Charms.

Mijn onderzoek kan, door de beknoptheid, niet ingaan op het concept van ‘de vijf betekenissen van het voorwerp’, die Charms onderscheidt in zijn tekst Voorwerpen en figuren, ontdekt door Daniil Ivanovitsj Charms.⁴⁰ Ook de relatie van de metafysische esthetica met het denken van Schopenhauer zou verder kunnen worden uitgediept. Met name de rol die de (platonische) idee speelt in het werk van Schopenhauer. En ook het pessimistische wereldbeeld van Schopenhauer, waarin verveling en verlossing van de wil van belang zijn, zou een interessant perspectief kunnen bieden op een aantal teksten van Charms.

---

⁴⁰ Daniil Charms, *Ik zat op het dak*. Vert. Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs (Amsterdam: Atlas, 2002), 27-29.

Literatuurlijst

Barthes, Roland. 1977. 'The Death of the Author' www.deathoftheauthor.com. Geraadpleegd op 12-4-2014.

Brillenburg, Kiene Wurth en Rigney Ann, red. Het leven van teksten: Een inleiding tot de literatuurwetenschap. Amsterdam: Amsterdam Universit Press, 2008.

Carrick, Neil. 'Daniil Kharms and the Art of Negation' Review. *The Slavonic and East European Review*, Vol. 72, Nr 4 (Okt., 1994), 622-643.

Cartwright, David E. *Historical Dictionary of Schopenhauer's Philosophy*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2005.

Charms, Daniil. 'Proza, Toneel, Gedichten, Dagboekaantekeningen, Brieven' vertaling door Margriet Berg, Yolanda Bloemen en Jan Paul Hinrichs. In *Ik zat op het dak*. Amsterdam: Atlas, 2002.

Cooper, David E., red. *Aesthetics: The Classic Readings*, Oxford: Blackwell, 1997.

Danchev, Alex, red. *100 Artists' Manifestos: From the Futurists to the Stuckists*. Londen: Penguin, 2011.

Ioffe, Denis G. en Frederick H. White, red. *Russian Avant-Garde and Radical Modernism: An Introductory Reader*. Brighton: Academic Studies Press, 2012.

Janaway, Christopher. *Schopenhauer*. Vertaling door Jos den Bekker. Rotterdam: Lemniscaat, 2000.

Nakhimovsky, Alice Stone. *Laughter in the Void: An introduction to the writings of Daniil Kharms and Alexander Vvedenskii*. Wenen: Wiener Slawistischer Almanach, 1982.

Roberts, Graham. *The Last Soviet Avant-Garde: OBERIU - Fact, Fiction, Metafiction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Schreuders, Andre. 2012. 'Charms Filosoof!' www.daniilcharms-filosoof.blogspot.nl/. Geraadpleegd op 11-04-2014.

Scruton, Roger. Kant. Vertaling door Tjalling Bos. Rotterdam: Lemniscaat, 2000.

Vandenabeele, Bart. De Bloesem van het Leven: Esthetiek en ethiek in Arthur Schopenhauers filosofie. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2001.

Z.a., Encyclo. www.encyclo.nl/begrip/spiritualien. Geraadpleegd op 11-04-2014.

Z.a., 2011. <http://www.radio1.be/programmas/friedl/wim-helsen-5-daniil-charms-ik-zat-op-dak>. geraadpleegd op 31-03-2014.

Bijlagen

Over fenomenen en existentie nr. 1

De schilder Michelangelo gaat op een hoop bakstenen zitten en begint, met het hoofd gesteund op zijn handen, te denken. Er komt een haan voorbij en hij kijkt de schilder Michelangelo met zijn ronde, goudkleurige ogen aan. Kijkt zonder te knippen. Daarna heft de schilder Michelangelo zijn hoofd en ziet de haan. De haan wendt zijn ogen niet van hem af, knippert niet en beweegt ook zijn staart niet. De schilder Michelangelo wrijft zich de ogen uit. En de haan staat er niet meer, hij staat er niet meer, maar loopt weg, loopt achter de schuur, achter de schuur naar het kippenhok, naar het kippenhok naar zijn hennen.

En de schilder Michelangelo verheft zich van de stapel bakstenen, klopt het rode stof van de bakstenen van zijn broek, gooit zijn riem ergens naar opzij en gaat naar zijn vrouw.

De vrouw van de schilder Michelangelo is heel lang, wel twee kamers lang.

Onderweg komt de schilder Michelangelo Komarov tegen, grijpt hem bij de hand en roept: 'Kijk!'

Komarov kijkt en ziet een bal.

'Wat is dat?' fluistert Komarov.

En vanuit de hemel rommelt het: 'Dat is een bal.'

'Wat voor een bal?' fluistert Komarov.

En een gerommel vanuit de hemel: 'Een bal met een glad oppervlak!'

Komarov en de schilder Michelangelo gaan in het gras zitten en ze zitten in het gras als paddestoelen. Ze houden elkaars hand vast en kijken naar de hemel. Aan de hemel tekent zich een enorme lepel af. Wat is dat nou voor iets? Niemand die het weet. De mensen zetten het op een lopen en verstoppen zich in hun huizen. En ze ver-

grendelen de deuren en ramen. Maar helpt dat? Ach welnee! Dat helpt niet.

Ik herinner me hoe zich in het jaar 1884 aan de hemel een gewone komeet vertoonde ter grootte van een stoomschip. Dat was heel angstwekkend. Maar dit is een lepel! Wat is een komeet vergeleken bij zo'n verschijnsel?

Vensters en deuren vergrendelen!

Alsof dat helpen kan! Tegen een hemelverschijnsel biedt een plankje geen bescherming.

Bij ons in huis woont Nikolaj Nikolajevitsj Stoepin, hij heeft een theorie dat alles uit rook bestaat. Maar volgens mij bestaat niet alles uit rook. Misschien bestaat er wel helemaal geen rook. Misschien bestaat er helemaal niets. Bestaat er slechts een indeling. Maar misschien bestaat ook deze indeling niet. Moeilijk te zeggen. Men zegt dat een beroemde schilder naar een haan keek. Hij keek en keek en kwam tot de conclusie dat de haan niet bestond.

De schilder vertelde zijn vriend ervan, maar de vriend lachte alleen maar. Hoe kan dat nou dat hij niet bestaat, zegt hij, als hij daar staat en ik hem duidelijk kan zien, zo zegt hij.

De grote schilder liet toen het hoofd hangen en in diezelfde pose ging hij op een hoop bakstenen zitten.

Einde.

18 september 1934
Daniil Dandan*

Over fenomenen en existenties nr. 2

Hier is een fles wodka, een zogenaamde spiritueuze drank. Daarnaast ziet u Nikolaj Ivanovitsj Serpoechov.

Spiritueuze dampen komen uit de fles. Kijkt u eens hoe Nikolaj Ivanovitsj Serpoechov door zijn neus inademt. Ziet u, hoe hij zich de lippen aflikt en hoe hij zijn ogen half dichtknijpt. Hij vindt het zichtbaar heel aangenaam en in de eerste plaats omdat het om spiritualiën gaat.

En let wel, achter de rug van Nikolaj Ivanovitsj is niets. Niet dat daar geen kast of commode staat, of iets dergelijks, maar er is helemaal niets, zelfs geen lucht. Of u het gelooft of niet, achter de rug van Nikolaj Ivanovitsj is zelfs geen luchtledige ruimte, of, zoals men zegt, wereldether. Eerlijk gezegd, er is niets.

Dat kan men zich natuurlijk onmogelijk voorstellen.

Maar dat kan ons niets schelen, wij interesseren ons alleen voor spiritualiën en Nikolaj Ivanovitsj Serpoechov.

Nu neemt Nikolaj Ivanovitsj de fles met drank en brengt die naar zijn neus. Nikolaj Ivanovitsj ruikt eraan en beweegt zijn mond als een konijn.

Nu is het tijd geworden om te zeggen dat niet alleen achter de rug van Nikolaj Ivanovitsj niets is, maar dat ook vóór hem, voor zijn borst zagezegd, en überhaupt om hem heen, niets is. Volledige afwezigheid van elk zijn, of zoals men eens spitsvondig zei: de afwezigheid van elke aanwezigheid.

Maar laten we ons alleen interesseren voor spiritualiën en Nikolaj Ivanovitsj.

Stelt u zich eens voor, Nikolaj Ivanovitsj kijkt in de fles met spiritualiën, brengt die daarna naar zijn lippen, kiept de fles met de onderkant naar boven en drinkt, stelt u zich het eens voor, al die drank op.

Dat doet hij handig! Nikolaj Ivanovitsj heeft de spiritualiën opgedronken en knippert met zijn ogen. Handig deed hij dat! Hoe kreeg hij het voor mekaar!

We moeten nu het volgende zeggen: eigenlijk niet alleen achter de rug van Nikolaj Ivanovitsj, of voor hem en om hem heen, maar ook binnen in Nikolaj Ivanovitsj was er niets, bestond er niets.

Dat kan natuurlijk allemaal wel zo zijn wat we zojuist gezegd hebben, maar Nikolaj Ivanovitsj had daarbij wonderwel kunnen bestaan. Dat is natuurlijk juist. Maar eerlijk gezegd zit het hem er juist in dat Nikolaj Ivanovitsj niet heeft bestaan en niet bestaat. Daar zit het hem in.

U zult vragen: en hoe zit het met de fles met spiritualiën? In het bijzonder, waar bleef de drank als een niet-bestaande Nikolaj Ivanovitsj die heeft opgedronken?

Laten we zeggen dat de fles is gebleven. Maar waar is de drank? Zonet was die er nog en ineens is ie er niet meer. Nikolaj Ivanovitsj bestaat immers niet, zegt u. Hoe zit dat dan?

Hier verliezen wij onszelf ook in gissingen.

Maar overigens, waar praten we eigenlijk over? We hadden immers gezegd dat er zowel binnen als buiten Nikolaj Ivanovitsj niets bestaat. Maar als er noch binnen, noch buiten iets bestaat, dan betekent dat, dat ook de fles niet bestaat. Zo is het toch?

Maar slaat u anderzijds ook acht op het volgende; als we zeggen dat noch van binnen, noch van buiten iets bestaat, dan doemt de vraag op: binnen en buiten wat? Dan bestaat er kennelijk toch iets? Maar misschien ook niet. Waarom hebben we het dan over 'binnen' en 'buiten'?

Nee, hier komen we vast te zitten. En we weten zelf niet wat we ervan zeggen moeten.

Tot ziens.

18 september 1934

Wijreld

30 mei 1930

Ik zei tegen mezelf dat ik de wereld kon zien. Maar de wereld als geheel was ontoegankelijk voor mijn blik en ik zag slechts delen van de wereld. Alles wat ik kon zien, noemde ik delen van de wereld. En ik observeerde de aard van de delen en terwijl ik de aard van die delen observeerde, ontwikkelde ik een wetenschap. Ik begreep dat er intelligente karakteristieken zijn van die delen en niet-intelligente karakteristieken in diezelfde delen. Ik spleet ze en gaf ze namen. En afhankelijk van hun aard waren de delen van de wereld intelligent en niet intelligent.

En er waren zulke delen van de wereld die konden denken. En die delen keken naar de andere delen en naar mij. En alle delen leken op elkaar en ik leek op hen. En ik sprak met die delen van de wereld.

Ik zei: delen van de donderslagen.

De delen zeiden: scheet van de tijd.

Ik zei: Ik ben ook een deel van de drie wendingen.

De delen antwoordden: wij zijn slechts kleine punten.

En plots zag ik ze niet meer en vervolgens de andere delen. En ik werd bang dat de wereld uiteen zou vallen.

Maar op dat punt realiseerde ik me, dat ik niet de delen apart zag, maar dat ik alles ineens zag. Eerst dacht ik, dat dit het NIETS was. Maar toen begreep ik dat dit de wereld was, maar dat datgene wat ik eerder zag, niet de wereld was.

Ik wist altijd wat de wereld was, maar wat ik eerder zag, weet ik nu niet meer.

En toen de delen verdwenen, hield hun intelligente karakteristiek op intelligent te zijn en hield hun niet-intelligente aard op niet-intelligent te zijn. En de hele wereld hield op intelligent of niet-intelligent te zijn.

Op het moment dat ik begreep dat ik de wereld kon zien, hield ik op haar te zien.

Ik was bang geworden, denkend dat de wereld uiteen was gevallen. Maar terwijl ik zo dacht, begreep ik dat als de wereld uiteen was gevallen, ik zo niet zou hebben gedacht. En ik keek, zoekende naar de wereld, maar ik vond haar niet. En later was er niets om naar te kijken.

Toen begreep ik, dat tot het moment dat er ergens was om naar te kijken, rond mij de wereld was.

Maar nu is zij er niet. Er is slechts ik.
En toen begreep ik, dat ik de wereld was.
Maar de wereld, dat is niet ik.
Hoewel op hetzelfde moment, ben ik de wereld.
Maar de wereld is niet ik.
En ik ben de wereld.
Maar de wereld is niet ik.
En ik ben de wereld.
Maar de wereld is niet ik.
En ik ben de wereld.
En verder dacht ik niets.

Vertaling is niet gepubliceerd, vertaling door Andre Schreuders.